

УДК 81'25:811.111'38

DOI: 10.31891/2415-7929-2019-18-13-15

СМЕЦЬ О. В.

Хмельницький національний університет

ФОНОСТИЛИСТИЧНІ ЗАСОБИ У ТЕКСТІ ЯК ТИП ВИСУНЕННЯ: ПРАГМАТИЧНІ І ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ АСПЕКТИ

Стаття присвячена ролі фоностилістичних засобів у створенні прийому висунення у художніх текстах. Фоностилістичні засоби, зокрема звукові повтори, стають проявом кількісного аспекту висунення. Звукові повтори функціонують у складі стилістичних конвергенцій, які є найбільш виразним типом висунення. Взаємодія метафор і звукових повторів у конвергенціях у сильних позиціях сприяє тому, що метафори набувають концептуального характеру ПРИРОДА – ЦЕ ЛЮДИНА. Адекватним і вдалим переклад метафоричних одиниць, що базуються на звукових повторах, може бути за допомогою двох основних прийомів: передачі звукового повтору тим самим звуком або заміни іншим видом звукового повтору (алітерація – асонанс).

Ключові слова: фоностилістичні засоби, звукові повтори, алітерація, висунення, стилістична конвергенція, концептуальна метафора, прийом перекладу.

YEMETS O.

Khmelnitsky National University

PHONOSTYLISTIC DEVICES IN THE LITERARY TEXT AS A TYPE OF FOREGROUNDING: PRAGMATIC AND TRANSLATION ASPECTS

The article deals with the role of phonostylistic devices in creating the device of foregrounding in literary texts. It is stated that phonostylistic devices, especially sound repetitions, represent the quantitative aspect of foregrounding (G. Leech). Especially important role belongs to sound repetitions used in stylistic convergences. Stylistic convergences are considered to be the most pragmatically meaningful and significant types of foregrounding. In the analyzed texts by L. Carroll, K. Chopin, D. Thomas mainly two-component convergence function which contain extended tropes (metaphors, similes) and sound repetitions. It is stated in the article that the authors use language units with sound repetition as components of extended metaphors. Alliterations create certain semantic unity between the subject and object of metaphors (mist – mother) and become sound metaphors.

Due to the functioning in stylistic convergences, metaphors in the short stories by D. Thomas and K. Chopin acquire a conceptual character: NATURE IS A HUMAN BEING.

In the article two major devices of translating the language units with sound repetitions are singled out: rendering with the help of the same sound or substitution by another phonostylistic device (alliteration – assonance).

Keywords: phonostylistic devices, sound repetitions, alliteration, foregrounding, stylistic convergence, conceptual metaphor, device of translation.

Теорія висунення (foregrounding) є однією з основ стилістики. Сам термін “висунення” (або “висування”) походить з мистецтва живопису, що означає розміщення найбільш важливих частин мистецького твору на першому плані [5, с. 93]. Теорія висунення була запропонована російськими формалістами (Р. Якобсон, В. Шкловський) та Празькою школою лінгвістики як принцип пояснення різниці між поетичною і повсякденною мовою.

Джеффри Ліч вказує, що термін “висунення” відноситься до способів, за допомогою яких ми ментально відзначаємо незвичність мовних засобів, що відходять від норми [7, с. 16]. Одне з найкращих визначень стилістичного прийому висунення належить Ірині Арнольд: “Висунення – це такі способи організації тексту, які фокусують увагу читача на певних елементах повідомлення” [1, с. 99]. На нашу думку, у цьому визначенні слово “певні” слід замінити на словосполучення “семантично і прагматично важливі”. Джеффри Ліч виділяє два аспекти висунення – кількісний і якісний [6, с. 38]. Кількісний аспект означає відхилення (deviation) від частотності використання мовних засобів, а якісний аспект означає відхилення від самої мовної норми, мовного коду. Західні стилісти, зокрема Мік Шорт, Джеффри Ліч, Ден Макінтайр [6; 7] визначають два основні типи висунення: девіацію (тобто відхилення) і паралелізм. Девіація взагалі трактується дуже широко і може включати лексичні неологізми, граматичну транспозицію, тропи, зокрема метафору, оксиморон, гіперболу та інші стилістичні засоби. Паралелізм базується, перш за все, на подібності синтаксичних структур.

Проте Ірина Арнольд вказує на три типи висунення: ефект ошуканого очікування, що певною мірою збігається з поняттям девіації, зчеплення, що аналогічно паралелізму, та стилістичну конвергенцію. Наше дослідження коротких оповідань видатного британського автора Ділана Томаса та відомої американської письменниці Кейт Шопен дозволило виявити, що найбільш помітним і прагматично важливим типом висунення є стилістична конвергенція [8, с.9-10]. Конвергенція являє собою накопичення, концентрацію різних стилістичних засобів (лексичних, семасіологічних, фонетичних, синтаксичних) у тексті або фрагменті тексту. Крім тропеїчних (семасіологічних) виразових засобів, важлива роль у конвергенціях належить фонетичним повторам, перш за все алітерації. Фонетичні повтори є проявом кількісного аспекту висунення.

Традиційна характеристика функцій звукових повторів як другорядного, допоміжного засобу є

неповною. Зокрема, Ірина Арнольд робить таке узагальнення: “У сучасній поезії алітерація є не провідним, а допоміжним засобом. Роль її експресивна – алітеровані слова виділяють найважливіші поняття” [1, с. 284]. Проте ми вважаємо, що звукові повтори відіграють значну роль у створенні і розгортанні тропів, у виборі мовних одиниць в якості суб’єкта або об’єкта метафори, порівняння. Алітерація зближує семантично далекі поняття за звуковим принципом, тим самим підсилюючи їх смислову єдність. Такий ефект спостерігається як у класичній, так і сучасній художній літературі (прозі та поезії), рекламі, газетних текстах.

Тому актуальність нашого дослідження полягає у відсутності глибоких досліджень ролі фоностилістичних засобів як типу висунення у сучасній лінгвістичній літературі. Крім того, бракує досліджень перекладацького аспекту функціонування фоностилістичних засобів у взаємодії з образними засобами стилістики.

Мета нашої роботи – визначення прагматичних функцій звукових повторів у складі стилістичних конвергенцій, а також виявлення прийомів передачі фоностилістичних засобів як компонентів метафор та порівнянь у перекладі.

Методологія нашого дослідження базувалась, певною мірою, на методології дослідження прийому висунення, запропонованій у роботі Джона Дуутвейта [5, с. 93]. Процес аналізу фоностилістичних засобів включав наступні етапи: 1) визначення типу фоностилістичного засобу та звукової домінанти у фрагменті з конвергенцією; 2) встановлення семантичної та прагматичної функції фоностилістичних засобів; 3) визначення прийомів перекладу мовних одиниць із звуковими повторами. На цих етапах використовувались наступні методи дослідження. По-перше, метод стилістичного аналізу мовних одиниць, в яких присутні звукові повтори; по-друге, метод контекстуального аналізу з метою встановлення значень мовних одиниць як елементів висунення; по-третє, метод концептуального аналізу образних засобів у стилістичних конвергенціях, оскільки тропи у взаємодії із звуковими повторами часто набувають концептуального змісту.

Матеріалом дослідження слугували оповідання письменників кінця XIX – середини XX століття, а також твори сучасних письменників жанру flash fiction.

У нашій роботі ми аналізували переважно двокомпонентні стилістичні конвергенції (СК), що включають тропейні та фоностилістичні засоби. Близьким прикладом такої СК та ролі фоностилістичних засобів є фрагмент відомого твору Льюїса Керролла “Through the Looking Glass, and What Alice Found There” (“Аліса в Задзеркаллі”); де метафорично описується зимова природа: “*Do you hear the snow against the window-panes, Kitty? How nice and soft it sounds! Just as if someone was kissing the window all over outside. I wonder if the snow Loves the trees and fields that it kisses them so gently?*” [2, с. 8]. Оскільки сніг описується як людина, що цілує дерева і поля, укриває їх теплою ковдрою, можна стверджувати, що метафора має концептуальний характер SNOW IS A HUMAN BEING (СНІГ – ЦЕ ЛЮДИНА), що є різновидом конвенційної концептуальної метафори (КМ) ПРИРОДА – ЦЕ ЛЮДИНА. 13- разовий повтор звуку [s] у ключових словах метафори – *sounds, soft, kisses, snug, sleep* – семантично об’єднує ці лексичні одиниці та створює прагматичний ефект ніжності, тихого падіння снігу. Відома перекладачка Валентина Наріжна точно відтворила семантику і прагматику метафор, проте майже не передала звукову домінанту у цільовому тексті: *Чуєш, як сніг шурхотить по шибках, Кіцю? Який приємний, м’який звук! Ніби хтось обцілює вікно ззовні. Цікаво. Виходить, сніг любить дерева і поля, якщо цілує їх так ніжно?* [2, с. 9]. Лише у першому реченні заміна звука та ономапоєа (*шурхотить по шибках*) певною мірою компенсує втрати у перекладі.

В оповіданнях відомої американської письменниці Кейт Шопен, твори якої дуже популярні зараз у США завдяки психологізму, образності та ідеям рівності жінок у суспільстві і сім’ї, переважає двокомпонентна тропейно-фонетична СК. Таке стилістичне явище спостерігається в оповіданнях “A Respectable Woman”, “The Night Came Slowly”, “Two Summers and two Souls” та ряді інших. У дуже короткому оповіданні “The Night Came Slowly” також переважають антропоморфні метафори. Чудовим прикладом взаємодії тропів та фоностилістичних засобів є двокомпонентна СК у середині тексту: *The katydid began their slumber song: they are at it yet. How wise they are. They do not chatter like people. They tell me only: “sleep, sleep, sleep”. The wind rippled the maple leaves like little warm love thrills* [9, с. 26]. У цьому фрагменті повтор звуку [s] ніби відтворює тиху розмову комах, що реалізується у непрямій ономапоєі (*sleep, sleep, sleep*). В останньому реченні фрагменту інтенсивний повтор звуку [l] у ключових словах метафоричного порівняння у взаємодії з асонансом створює ритмічну прозу та прагматичний ефект любові і ніжності у природі. У нашому перекладі вдалось відтворити звуковий ефект висунення тим самим звуком: *Вітер колихав кленові листочки, неначе це були теплі ласкаві любовні дотики.*

В оповіданнях видатного британського поета середини XX століття Ділана Томаса фоностилістичні засоби також взаємодіють з метафорами та порівняннями і стають компонентами розгорнутих тропів. Цікаво, що у прозі Томаса, як і в його поезії, виявляється валійський тип алітерації (симетрична алітерація), як в оповіданні “The Visitor”; *for many miles months flowed into years, rounding the dry days* [9, с.27]. Відома російська перекладачка О. Волгіна вдало відтворила симетричну алітерацію [m] – [d] у двох частинах речення: *Миля за милей місяць перетекали в годы, завершая иссякшие дни* [4, с. 264]. Інше оповідання Томаса “The Followers” починається абзацом, що містить фоностилістичні засоби (алітерація, асонанс, ономапоєа), епітети та метафору. У першому реченні важливу роль відіграє асонанс, який більш характерний для поетичних текстів: *Thin, dingy rain spat and drizzled past the lighted street lamps* [8, с. 27].

Російська перекладачка Е. Суриц вдало відтворила сумний прагматичний ефект речення, проте у цільовому тексті відбулась заміна звуків як елементів асонансу – [i] та [o]: *Мелкий, тощий дождь тусклой моросью одевал фонари* [4, с. 366].

Оповідання Томаса “The Dress” починається великою тропеїчно-фонетичною конвергенцією, ядром якої є два речення з розгорнутою метафорою – *mist-mother: But the mist was a mother to him [...]. The mist made him warm; he had the food and the drink of the mist on his lips; and he smiled through her mantle like a cat* [8, с. 25]. Предметом і образом антропоморфної метафори стають семантично далекі слова “туман” і “мати”, але завдяки звуковій анафорі створюється певна семантична єдність. Крім того, висока частотність звукової домінанти [m] допомагає розгорнути метафору. Як і у наведених творах Керролла та Шопен, у цьому оповіданні та в багатьох інших текстах Томаса реалізується КМ ПРИРОДА – ЦЕ ЛЮДИНА (ПРИРОДА – ЦЕ МАТИ). Таким чином природа наділяється духовними властивостями. А в оповіданні “The Dress” природа захищає чоловіка, годує та обігриває. Російська перекладачка М. Коренєва досить добре відтворила метафори та алітерацію, що є елементами висунення: *А туман был ему как мать* [4, с. 331]. Заміна тропа, тобто метафори на порівняння у даному випадку не дуже виправдана. Як справедливо стверджує Ю. М. Скребнев, метафора відображає повну тотожність об’єктів, тоді як порівняння виражає часткову, випадкову подібність [3, с. 145-146]. Звуковий ефект передано лише у двох компонентах метафори, проте досвідчена перекладачка допустила помилку у перекладі слова *mist*, адже туман в російській мові, і як в українській мові – іменник чоловічого роду. У перекладі порушено прагматичний і концептуальний аспекти образу природи- матері. Під час занять з художнього перекладу зі студентами старших курсів було запропоновано інший варіант перекладу образу метафори: *Але імла була йому матір’ю [...]*. Таким чином зберігається як фонетичний аспект висунення, так і концептуальна природа метафори.

Стилістична конвергенція як тип висунення набуває особливого значення у коротких оповіданнях сучасних американських письменників жанру *flash fiction*. Твори *flash fiction* мають обсяг 2-3 сторінки, відзначаються моно-логічністю наративу і нерідко ефектом ошуканого очікування в кінцевих оповідань. Основними компонентами СК у цих текстах є паралелізм та метафоричність. Цікавим прикладом висунення та його передачі у перекладі може бути фрагмент СК в оповіданні Девіда Геліфа “Мое побачення з неандерталкою”. Цей іронічний твір описує фантастичне побачення сучасного чоловіка та неандерталки. Антитеза і паралелізм підкреслюють контраст у поведінці, ментальності двох людей: *I like rock music and she likes the music of rocks*, де гра слів *rock music – music of rocks* базується на зворотному паралелізмі. Наша магістранта Інна Протоковська використала параномасію у відтворенні гри слів: *Я люблю слухати рок-музику, а вона любить слухати музику рік*. Таким чином передано прагматичний та іронічний ефект антитези.

Як показує наше дослідження прийому висунення у літературі ХХ століття, зокрема у коротких оповіданнях, фоностилестичні засоби відіграють значну роль у зв’язності компонентів метафори, стають основою вибору мовних одиниць для розгортання метафор. Алітерація як звукова метафора виконує концептуальну функцію у СК як компонент концептуальних метафор ПРИРОДА – ЦЕ ЛЮДИНА. У більшості випадків звукові повтори (алітерація та асонанс) передаються у перекладі тим самим звуком (Шопен, Томас, Вайлд), із заміною звуку або звукового повтору (асонанс – алітерація), як в оповіданнях Томаса чи творі Керролла, компенсацією іншими стилістичними засобами. Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні ролі фоностилестичних засобів у складі СК у поетичних творах та у прозі ХХ століття.

Література

1. Арнольд И. В. *Стилистика. Современный английский язык*. М.: Флинта: Наука, 2004. 384 с.
2. Керролл Л. *Алиса в Задзеркалі. Through the Looking Glass*; пер. з англ. В. Г. Наріжної. Харків. Фоліо, 2014. 192 с. Англійською та українською мовами.
3. Скребнев Ю. М. *Основы стилистики английского языка*. М.: Изд-во Астрель, 2003. 221 с.
4. Томас Д. *Приключения со сменой кожи* / пер. с англ. СПб.: Азбука-классика, 2001. 672 с.
5. Douthwaite J. *Towards a Linguistic Theory of Foregrounding*. Alessandra: Edizioni dell’Orso. 2000. 404 p.
6. Leech G., Short M. *Style in Fiction. A Linguistic Introduction to English Fictional prose*. London: Pearson Education, 2007. 403 p.
7. Leech G. *Analysing Literature Through Language: Two Shakespearean Speeches*. Language and Style, ed. by D. McIntyre and B. Busse. London: Palgrave Macmillan, 2010. 15-31.
8. Yemets A. *Investigating Poeticalness of Prose*. Saarbrücken: LAP Lambert Academic Publishing, 2012. 69 p.

References

1. Arnold Y. V. *Stylistyka. Sovremennyy anghlyiskyy yazyk*. M.: Flynta: Nauka, 2004. 384 s.
2. Kerroll L. *Alisa v Zadzerkali. Through the Looking Glass*; per. z anhl. V. H. Narizhnoi. Kharkiv. Folio, 2014. 192 s. Anghliiskoiu ta ukrainskoiu movamy.
3. Skrebnev Yu. M. *Osnovy stylistyky anghlyiskoho yazyka*. M.: Yzd-vo Astrel, 2003. 221 s.
4. Tomas D. *Prykliucheniya so smenoi kozhy* / per. s anhl. SPb.: Azbuka-klassyka, 2001. 672 s.
5. Douthwaite J. *Towards a Linguistic Theory of Foregrounding*. Alessandra: Edizioni dell’Orso. 2000. 404 p.
6. Leech G., Short M. *Style in Fiction. A Linguistic Introduction to English Fictional prose*. London: Pearson Education, 2007. 403 p.
7. Leech G. *Analysing Literature Through Language: Two Shakespearean Speeches*. Language and Style, ed. by D. McIntyre and B. Busse. London: Palgrave Macmillan, 2010. 15-31.
8. Yemets A. *Investigating Poeticalness of Prose*. Saarbrücken: LAP Lambert Academic Publishing, 2012. 69 p.